

Reorganize Management System in Sarmashhad Village; from Headman to Council System

Pooyan Ghasemi*

Mohammad Ali Ranjbar**

Abstract

Sarmashhad village from the beginning (early of Qajar period) until the implementation of the land reform law always managed by tribe system. When land reform started in Sarmashhad, tribe system withdrew, so governmental system replaced. In this regard the present research use historical-research method and field studies, interviews and documents. The answer tells this question: How Sarmashhad management system as a - case study- change and reorganize? The results of studies show, implementation of land reform law in sarmashhad since 1971, It was the beginning of management changes in this village. As a result of land reform many landlords lost some fields. This condition reduced power of old management system and caused it to go to the sidelines. By weakening the tribal management system, During the period of transition from tribal management to council management , Elders- house of justice- charity and Department of cooperatives and village Affairs until 1999, The managed sarmashhad. And from march 1999, to manage the village of sarmashhad in the first period of the council elections, it was held the same time as other villages in iran and in 2003, rural municipality emerged in Sarmashhad.

Keywords: Sarmashhad village, management system, headman, land reform, council system.

* Graduated from the Masters of Arts degree in Iranian Islamic History, Department of History Shiraz University, Shiraz, Iran (Corresponding Author), poyanghasemi91@gmail.com

** Associate Professor, Department of History Shiraz University, Shiraz, Iran, ranjbar@shirazu.ac.ir

Date received: 05/10/2024, Date of acceptance: 25/01/2025

Introduction

Sarmashhd is a village in the west of fars province and it is located 64 kilometers southwest of Kazeroon city and it is one of the villages of jareh and baladeh. This village has always been affected by the changes and transformation of the times in all fields since its inception until today. One of these fields is the management system. Sarmashhad was managed under the tribal system until 1971. And the people of sarmashhad worked as serfs on the owners' large land. However, with the implementation of the land reform law in sarmashhad in 1971, this type of management was removed and the government replaced it. And finally, the course of rural management developments after the Islamic revolution in Iran council and rural management emerged in sarmashhad.

Material & methods

This study employs analytic, historical-research method and field studies, interviews and documents.

Discussion and Result

Sarmashhad village from the beginning (early of Qajar period) until the implementation of the land reform law always managed by tribe system. That is, the sheriffs ruled over the people of deh sarmashhad. Of course, the position of the landlord in sarmashhad itself from the beginning of the Qajar era to the land reform period in this ten. Compared to nomadic landlords, the position did not have high power and influence. And this position was not permanently available in the mentioned period. And for some periods, the trustees and elders of the people of deh, under the supervision of the sheriffs, had similar responsibilities to the landlords' duties. And in some cases, the owner of a group, such as the functionaries, took responsibility for the management of ten sarmashhad. Changes in the management of this land started with the implementation of the land reform law in 1971. According to the documents, the implementation of this law was accompanied by great resistance from the owners. They tried to prevent the division of the land. But due to the expansion of the influence of the government, they did not do anything. As a result, the tribal management system was weakened and marginalized. After 1979, due to the opinions of the people of Iran. Arising from the Islamic revolution of 1983, the law on the formation of village councils was approved by the parliament. The law gradually paved the way for the popularization of the village. After these changes, the government replaced the former management system with more power. In the meantime, during the

period of transition from landlord management to the beginning of council management in Sarmashhad, it was managed by trustees, elders, benefactors and the administration of village affairs. Since March 1971, elections were held in the village of Sarmashhad at the same time as other villages in Iran. After that, the people of Sarmashhad got a lot of freedom and power to decide their own destiny and elect the village managers. Following the management changes in 2003, rural municipality emerged in Sarmashhad. From this date onward, rural municipality with the cooperation of the Islamic council of the village, are in charge of the management of Sarmashhad.

Conclusion

Changes in the management of Sarmashhad village, from the beginning of its formation until today by influencing the conditions of each historical period, it caused the tribal management system to change to the council and popular management system. As a result, the security issues, challenges, plans and goals of Sarmashhad village became different from its past.

Bibliography

- Ebrahimi, Said. (2006) Methodical Study of Ancient Sarmashhad's Earthenware Master's Thesis (Azad Islamic University- Tehran).[in Persian]
- Abolahrar, Alireza. etal. (2021). Study about Historical Area of Sarmashhad (Fars province) in Historical text and Islamic Geography Writers, Focus on Archeology and Artistic Evidence. Islamic Art Study Journal (721),(41) 18.[in Persian]
- Azkiya, Mustafa. (1986). Development Study and Iran Undeveloped Rural. Tehran, Iran. Etelaat publication.[in Persian]
- Amanollahibaharvand, Sekandar. (2005). Nomadism in Iran. A Study about Nomad People and Tribes. Tehran. Iran. Agah publication.[in Persian]
- Amininia, Sirous,. (2010). Joreh and Baladeh. The Land of Narcissus. Shiraz. Iran. Rahavard publication.[in Persian]
- Ayatollahi, Alireza. (1979). Fars's nomads and Tribes. Shiraz, Iran. , Iran. Bina publication.[in Persian]
- Behrouzi, Muhammad javad. (1967). Green City. Economic, political, Historical and Natural Condition of Kazeroun. Shiraz, Iran. KanounTarbiat publication.[in Persian]
- Bahmanbeigi, Muhammad, (2005). Custom and Habit in Fars's nomads. Shiraz, Iran. Homara publication.[in Persian]
- Pourafzal, Hasan and Najafi, Bahaodin, (1972). Land Reform and Collective Group Agriculture Production.[in Persian]

- Imani Jajarmi, Hussein and Abdollahi, Majid. (2009). Study About Reorganize Rural Management in Iran from Constitutionalist Revolution until Now. *Rahbord*. 18 (52): 221-224.[in Persian]
- Jasbi, Adollah,. (2011). Principles and Fundamental of Management. Tehran. Iran. Hakimbashi publication.[in Persian]
- KhormojiHaqayeqnegar, Jafar. (2009). Happy News, Fars Province History and Geography. Library, Museum and Center of Islamic Parliament.[in Persian]
- Razmara, Husseinali,. (1951). Iran's Geography Culture. Tehran. Iran. Army Geography Center publication.[in Persian]
- Saidimadani, Mohsen. (2023). Appearance, Consistency and Decline of Headman Management Culture in Iran's Villages, An Anthropological and Historical Viewpoint. *Social Consistency and Change*. 2, (1): 111-128.[in Persian]
- Sohrabi, Ali. (2008). Education among Nomads of Fars Province. Shiraz. Iran. Navid Publication.[in Persian]
- Shahhusseni, Younes. (2004). Rural Management in Iran from Headman System to Governor of Village. *Jahad Journal*. 24, (2631). 85, 91.[in Persian]
- Shamim, Aliasqar. (2005). Iran in Qajar Period. Tehran, Iran. Tehran University Publication.[in Persian]
- Taleb, Mehdi. (2013). Rural Management in Iran. Tehran. Iran. Tehran University Publication.[in Persian]
- Farsimadan, Ebrahim. (2014). Imour in Transition, Political, Social, Economic and Cultural View to Farsimadan Clan. Shiraz, Iran. Qashqai Publication.[in Persian]
- Husseini Fasaee, Hasan, (1999). *FarsnamehNaseri*. Volume II. Tehran, Iran. Amirkabir Publication.[in Persian]
- Qasemi, Parsa. (2013). Sarmashhad, Ancient Study of Archaic and love Land and Islamic Council of Sarmashhad Village.[in Persian]
- Qanbarinejad, Zeinab and Saidinia, Habibollah, (2021). Social and Economic Outcomes of Shared Agriculture Co-operative in Fars Province. *New Iranian History*. 14. (2) 133-154.[in Persian]
- Lambton, A, k, S, (1966). *Landlord and Peasant in Persia*. Trans by: M, Amiri. Tehran, Iran. Translation and Publication of Book.[in Persian]
- Lahsaizadeh, Abdolali, (1989). Social Reorganization in Village of Iran. Shiraz, Iran. Navid Publication.[in Persian]
- Mustafavi, Muhammad Taqi. (1964). Fars Province Climate. volume I. Tehran, Iran .Cultural Works Institute.[in Persian]
- MotieeLangroudi, Hasan. (2009). Rural Schedule Focus on Iran. Mashhad. Iran. JahadAcademic.[in Persian]
- Momeni, Baqer, View of Iran's Villages. Iran, Peyvand.
- Vadiee, Kazem. (1960). Rural life in Iran. Tehran. Iran. Cultural and Art Council.[in Persian]
- Vosoqi, Mansour. (1989). Rural Sociology. Tehran, Iran. Keihan Publication.[in Persian]

297 Abstract

- Mustafavi, Hashem. (1998). Collective Articles about Fars Province Villages. Shiraz, Iran.[in Persian]
- Yousefifar, Shahram and Jangjou, Shahnaz, (2014). The Headman's Position and Structure at Rural Management in Iran, from Constitutionalism Revolution to the First Pahlavi Period. Historical Studies, sixth year (third) 27-48.[in Persian]
- National Archives of Iran, 3118(farmers group complaint against the former owner, land reform period).[in Persian]
- National Archives of Iran 2562 (closing the water of the sarmashhad spring to the people during the land reform period)[in Persian]
- National Archives of Iran 26827 (trying to resolve the spring water disputes, land reform period)[in Persian]
- National Archives of Iran 2574 (objection to the way of land distribution and handling by the ministry of cooperation and rural Affairs land reform period).[in Persian]
- National Archives of Iran, 9635 (Letter to the prime minister and complaint about rebellion in Sarmashhad)[in Persian]
- National Archives of Iran, 5014, (request for issuance of well drilling license, land reform period).[in Persian]
- National Archives of Iran, 1457 (Division of land between farmers, land reform period)[in Persian]
- National Archives of Iran, 13152 (Request from the General Department of Agriculture of Fars province for spraying agricultural fields)[in Persian]
- Farsimadan, Ebrahim. Writer and historian of Farsimadan Clan. Sarmashhad's history and tribes live in Sarmashhad. 40. Tehran (dialog catalog) Mehr and Aban of 2022.[in Persian]
- Qarachi, Amin, retired teacher and aware of verbal history. 55. Sarmashhad and Padena. 2022.[in Persian]
- Qasemi, Iraj. Farmer and verbal historical researcher, the history of Sarmashhad and Padena villages. 44. Sarmashhad. dialog catalog. Summer of 2022.[in Persian]
- Qasemi, Nabiallah. Trades people, former member of Sarmashhad Islamic council. Social activist. 40. Sarmashhad and Padena. 2022.[in Persian]
- Qasemi, Pajali. Retired. Member of Sarmashhad Islamic council, aware of development issues in Sarmashhad. 70, Sarmashhad and Padena. 2022.[in Persian]
- Moinifar, Manouchehr. Retired teacher. Former member of Sarmashhad Islamic council and aware of verbal history of Sarmashhad. 58. Sarmashhad. Kazeroun. 2022.[in Persian]
- Namdari, Asad, teacher, former governor of Sarmashhad, aware of verbal history of Sarmashhad , 50. Kazeroun, Sarmashhad. 2022.[in Persian]
- Heidari, Heshmatollah. Justice employee, aware of verbal history. 55.23. Shiraz. 2022.[in Persian]
- Tahmasebi, Yaghob, aware of verbal history and management position before land reform. 52. Sarmashhad. 2022.[in Persian]
- Farsimadan, Sirous. Retired, aware of verbal history and member of landlord family of Sarmashhad. 80. Sarmashhad. 2024.[in Persian]

- Soltani, Qolamabas, employee, aware of verbal history .60. Sarmashhad, 2022.[in Persian]
- Qasemi, Farshad. Student, aware of verbal history of Sarmashhad.30. Sarmashhad,2022.[in Persian]
- Qasemi, Fariborz. Mason and farmer, aware of verbal history of Sarmashhad. History of tribes and clans of Sarmashhad.80. Sarmashhad and Padena. Dialog catolog, 2022.[in Persian]
- Qasemi, Masoud.. manager of imam Khomeini relief foundation. Former member of Sarmashhad Islamic council, aware of verbal history of Sarmashhad.[in Persian]
- Qasemi, Qardash, retired teacher, former member of Islamic council of Sarmashhad, aware of verbal history of Sarmashhad. 65. Yasuj. 2022.[in Persian]
- Qasemi,Qarah, retired teacher, former member of Islamic council of Sarmashhad,, aware of verbal history of Sarmashhad. 83. Sarmashhad and Padena. Dialog catolog. 1398 &2022.[in Persian]
- Parvin, Mojtaba, the first governor of Sarmashhad. 50. Sarmashhad. 2022.[in Persian]
- Qarebeigi. Muhammadali. The governor of Sarmashhad village. aware of management problem of Sarmashhad and verbal history too. 45. Kazeroun. 2022.[in Persian]

تحول نظام مدیریتی روستای سرمشهد: از کدخدایی به شورایی

پویان قاسمی*

محمد علی رنجبر**

چکیده

روستای سرمشهد از زمان پیدایش (مصادف اوایل دوران قاجار) تا اجرای قانون اصلاحات ارضی همواره تحت نظام ایلی (خان، کلانتر و کدخدا) اداره می‌شد. اما با اجرا شدن این قانون، مدیریت ایلی در سرمشهد بتدریج کنار رفت و مدیریت دولتی جای آن را گرفت. بر این اساس پژوهش حاضر با روش تحقیق تاریخی و بهره‌گیری از مطالعات میدانی، مصاحبه و اسناد در صدد پاسخ‌گویی به این پرسش است، نظام مدیریت روستای سرمشهد- بعنوان مطالعه موردی- چگونه دچار تغییر و تحول شد؟ نتیجه مطالعات نشان می‌دهد، اجرای قانون اصلاحات ارضی در سرمشهد از سال ۱۳۴۹ ه. ش، آغازگر تحولات مدیریتی در این روستا بود. در نتیجه آن بیشتر زمین‌های مالکان از اختیارشان خارج شد. این شرایط از قدرت و نفوذ نظام ایلی کاست و موجب به حاشیه رفتن آن گردید. با تضعیف این نظام در دوره گذر از مدیریت کدخدایی به مدیریت شورایی، ریش‌سفیدان، خانه انصاف، خیراندیشان و اداره تعاون و امور روستاها تا سال ۱۳۷۷ به امورات سرمشهد رسیدگی می‌کردند. و از اسفند سال ۱۳۷۷ ه. ش. برای اداره روستای سرمشهد نخستین دوره انتخابات شورا همزمان با سایر روستاهای ایران برگزار گردید و سال ۱۳۸۱ ه. ش. اولین دهیار سرمشهد انتخاب شد.

کلیدواژه‌ها: روستای سرمشهد، نظام مدیریت، کدخدایی، اصلاحات ارضی، شورایی.

* کارشناس ارشد تاریخ ایران اسلامی دانشگاه شیراز، شیراز، ایران (نویسنده مسئول)،
poyanghasemi91@gmail.com

** دانشیار گروه تاریخ، دانشگاه شیراز، شیراز، ایران، ranjbar@shirazu.ac.ir

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۷/۱۴، تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۱۱/۰۶

۱. مقدمه

سرمشهدروستایی در استان فارس است و ۶۴ کیلومتری جنوب غرب شهرستان کازرون جای دارد و از روستاهای بخش جره و بالاده و دهستان دادین محسوب می‌شود. این روستا از طرف غرب با دشتستان استان بوشهر همسایه است. از جهت شرق با دهستان دادین، از سمت جنوب به روستای تل سامان (قزلیگلو) می‌خورد و رشته‌کوه‌های کوه تاپو و دره‌کری در شمال آن قرار گرفته. ارتفاع سرمشهد از سطح دریا ۸۲۱ متر می‌باشد (امینی‌نیا، ۱۳۸۹: ۶۷-۱۳؛ مصطفوی، ۱۳۴۳، ۳۷۷). سرمشهد از زمان پدیدآیی (مصادف اوایل حکومت قاجار) تا امروزه، همواره از تغییر و تحولات زمانه تاثیر پذیرفته. یکی از مهمترین مسائلی که در سرمشهد مطابق زمانه و جامعه دچار تحول و دگرگونی شده، مسئله مدیریت است. در پژوهش حاضر منظور از «مدیریت»؛ نحوه اداره مسائل سیاسی و اعمال قدرت در روستای سرمشهد از هنگام شکل‌گیری تا امروزه می‌باشد.

سرمشهد تا اوایل دهه پنجاه شمسی تحت نظام ایلی مدیریت می‌شد. یعنی کلانتران و کدخداهای بر مردم حکم می‌راندند و اداره این ده را بر عهده داشتند و مردم به عنوان رعیت بر زمین بزرگ مالکان کار می‌کردند. سرمشهد ماقبل این دهه، دهی بسیار کوچک با سکنه اندک بود که تقریباً چهل تا پنجاه خانوار در آن سکونت داشت و بیشتر آن‌ها در کومه و کپر زندگی می‌کردند (سرمشهد ماقبل دهه شصت ده و آبادی خوانده می‌شد و بعد اینبرهه به عنوان روستا یاد می‌شود، در تحقیق حاضر این نکته رعایت شده است). در سال ۱۳۳۰ ه. ش. دایره‌ی جغرافیای ستاد ارتش به ریاست رزم‌آرا در جلد هفتم کتاب فرهنگ جغرافیای ایران درباره‌ی سرمشهد بیان می‌دارد که: «سرمشهد دهی از دهستان جره است. بخش مرکزی شهرستان کازرون ۸۴ ک جنوب کازرون، هوای آن گرمسیر و مالاریایی زبان مردم ترکی و فارسی، تعداد سکنه سرمشهد ۴۶۴ نفر است» (رزم‌آرا، ۱۳۳۰: ۱۲۸-۱۲۹). این ده در آن برهه فاقد سازمانهای اجتماعی امروزی بود و امکانات زندگی در تمامی جوانب آن به شکل سستی و بدوی جریان داشت. با این وجود آغاز تحولات در سیستم مدیریت ایلی در ده سرمشهد، به اجرای قانون اصلاحات ارضی از سال ۱۳۴۹ ه. ش. برمی‌گردد.

اصلاحات ارضی از سال ۱۳۴۱ ه. ش. در ایران به اجرا در آمد. این قانون با گذشت زمان ساختار طبقات روستایی را متحول کرد. طبق اسناد، اصلاحات ارضی در سرمشهد بعد سال‌های ۱۳۴۹ ه. ش. اجرایی شد که در نتیجه آن دولت و نهادهایش به جای مالک و کدخدا، اداره این ده را بر عهده گرفتند و نظام ایلی به حاشیه رفت. بعد از انقلاب سال ۱۳۵۷ نیز به علت

تحول نظام مدیریتی روستای سرمشهد ... (پویان قاسمی و محمد علی رنجبر) ۳۰۱

اندیشه‌های مردم‌گرایانه برخاسته از انقلاب، طرح شورایی شدن مدیریت روستا در پیش گرفته شد، تا آنکه قانون تشکیل شوراهای روستایی در سال ۱۳۶۱ به تصویب مجلس وقت رسید. این مسئله زمینه مردمی شدن مدیریت روستا را پدید آورد. اما در حدفاصل تضعیف مدیریت ایلی در سرمشهد تا برگزاری انتخابات شورا در سال ۱۳۷۷ ریش سفیدان، معتمدان، خیراندیشان، خانه انصاف و اداره تعاون و امور روستاها در سرمشهد مسئولیت اداره ده و رسیدگی به امورات آن را بر عهده داشتند. در نهایت نتیجه این تحولات موجب شد تا در اسفند ماه سال ۱۳۷۷ هـ ش همزمان با سایر روستاهای ایران نخستین دوره انتخابات شورای اسلامی روستایی در سرمشهد برگزار گردد، و سال ۱۳۸۱ در ادامه روند تحولات نظام مدیریتی در روستا، نهاد دهیاری در سرمشهد پدید آمد. بنابراین سیر حوادث از سال ۱۳۴۹ به بعد در روستای سرمشهد به نحوی بود تا نظام مدیریتی کدخدا و ارباب رعیتی به نظام مدیریتی مردم‌گرایانه و شورایی تغییر و تحول پیدا کند. پژوهش حاضر برای بررسی موضوع مطرح شده، سیر تحولات مدیریتی در تاریخ روستای سرمشهد را به سه دوره تقسیم کرد و حول این سه دوره موضوع را بررسی می‌کند. جدول زیر این تقسیم‌بندی را مشخص نموده.

جدول ۱. سیر تحول نظام مدیریتی در روستای سرمشهد

۱- از ابتدای شکل‌گیری تا اجرای اصلاحات ارضی در سرمشهد	۲- از اجرای اصلاحات ارضی تا سال ۱۳۷۷	۳- از سال ۱۳۷۷ به بعد
۱- نظام ایلی ارباب رعیتی، مالک و کدخدا.	۲- ریش سفیدان، معتمدان، خیراندیشان، خانه انصاف و اداره تعاون و امور روستاها.	۳- تاسیس شورا و دهیاری و نقش آفرینی اهالی در عرصه مدیریت روستا.

در این بین چالش‌های نظام مدیریت ده سرمشهد در قبل و بعد از اصلاحات ارضی، دارای نکات مهم و تفاوت‌هایی است. قبل از اصلاحات ارضی مهمترین دغدغه مدیران ده سرمشهد به گواه اسناد «تامین امنیت، مقابله با اشرار و دزدان و اخذ منال و خراج» بوده است. در حالی که بعد از اجرای قانون اصلاحات ارضی در سرمشهد و بعد از انقلاب سال ۱۳۵۷ چالش‌های مدیران متمرکز در عرصه‌های عمران و آبادانی روستا است.

بر این اساس پژوهش حاضر به دنبال پاسخ‌گویی به این سوال می‌باشد که نظام مدیریتی روستای سرمشهد- بعنوان مطالعه موردی- چگونه دچار تغییر و تحول شد؟

فرض پژوهش حاضر آن است که اجرای قانون اصلاحات ارضی در روستای سرمشهد از عوامل مهم تحولات مدیریتی در این روستا بود. به نحوی که با اجرای این قانون، نظام مدیریت ایلی (خان، کلانتر و کدخدا) در روستای سرمشهد به حاشیه رفت و مدیریت دولتی جایگزین آن شد. و بعد از سال ۱۳۷۷ ساختار مدیریتی روستا به سمت مردم‌گرایی و شورایی حرکت کرد به نحوی که بعد از این تاریخ مردم با رای و اراده خود مدیران روستا را انتخاب می‌کنند. در این راستا تحقیق پیش رو با رویکردی تحلیلی و بهره‌گیری از روش پژوهش تاریخی به شیوه مطالعه کتابخانه‌ای، میدانی (مصاحبه، مشاهده) و اسنادی می‌کوشد، به بررسی موضوع مورد مطالعه بپردازد.

۲. پیشینه تحقیق

در بررسی کوتاه و جمع بندی از پژوهش‌های انجام شده در رابطه با روستای سرمشهد، می‌توان گفت در این زمینه مطالعات زیادی به عمل نیامده و از میان پژوهش‌ها و مکتوباتی که درباره این روستا وجود دارد بیشتر آثار و بناهای تاریخی آن مورد بررسی قرار گرفته و درباره مسائل اجتماعی و سیاسی و مدیریتی این روستا پژوهشی موجود نیست. در ادامه به مکتوبات و پژوهش‌هایی که درباره مسائلی از این روستا پرداخته‌اند، اشاره می‌شود: مصطفوی (۱۳۴۳) در کتاب خود بنام (اقلیم پارس) در بخشی مجزا به بررسی و معرفی آثار و بناهای تاریخی دشت و روستای سرمشهد پرداخته و به ضرورت توجه بیشتر به این ناحیه اشاره کرده است. ابراهیمی (۱۳۸۵) در پایان‌نامه‌ی دانشجویی خود با موضوع (بررسی روش مند سفال‌های سطحی شهر باستانی سرمشهد)، به کاوش و مطالعه یکی از محوطه‌های باستانی سرمشهد اقدام کرده. امینی نیا (۱۳۸۹) در کتاب خود بنام (جره و بالاده دیار گل نرگس) اطلاعات مفید و مختصری درباره‌ی روستای سرمشهد ارائه می‌دهد. قاسمی (۱۳۹۲) در کتابچه‌ای به بررسی مهمترین آثار تاریخی و باستانی روستای سرمشهد پرداخته. فارس‌میدان (۱۳۹۳) در کتاب خود بنام (ایمور در گذر زمان: نگاهی به تاریخ سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی طایفه‌ی فارس‌میدان) چون بخشی از کار وی مرتبط با تاریخ سرمشهد است، به اقتضای متن و مسیر تحقیق به صورت مختصر قسمتی از وقایع تاریخی و تحولات اجتماعی روستای سرمشهد را مورد بررسی قرار داده. ابوالاحرار، سعیدی و صمغ‌آبادی (۱۴۰۰) در مقاله‌ای با عنوان (بررسی محوطه‌ی تاریخی سرمشهد استان فارس در متون تاریخی و آثار جغرافی‌نویسان اسلامی با تأکید بر شواهد باستان‌شناسی و هنری) این ناحیه تاریخی در سرمشهد را بررسی کرده.

تحول نظام مدیریتی روستای سرمشهد ... (پویان قاسمی و محمد علی رنجبر) ۳۰۳

بنابراین تحقیق حاضر با مطالعه تمام منابع موجود و با بهره‌گیری از تحقیقات میدانی می‌کوشد ساختار مدیریتی روستای سرمشهد از زمان شکل‌گیری تا امروزه را بررسی کند و چگونگی تغییر و تحول نظام مدیریتی این روستا در دوران اصلاحات ارضی و سال‌های بعد آن را شرح دهد و نمایندگان نظام مدیریتی هر دوره را برشمرد.

۳. پیدایش روستای سرمشهد

سرمشهد از جمله روستاهای عشایری است که در نتیجه گرایش به یک‌جانشینی در بین کوچ‌نشینان به تدریج در مناطق عشایر نشین به وجود آمد (وثوقی، ۱۳۶۸: ۱۱۰). این روستا در دشت سرمشهد قرار گرفته؛ این دشت به گواه آثار قدیمی موجود بر پهنه‌ی آن، تاریخی به بلندای تاریخ ایران دارد (مصطفوی، ۱۳۴۳: ۱۱۸). آثار مهمی از دوره‌ی هخامنشیان، ساسانیان و دوره ایران میانه در آن موجود می‌باشد (بهروزی، ۱۳۳۸: ۲۸۱). اما پیدایش سکونت‌گاه و دهی بنام سرمشهد، با مختصات جغرافیایی ذکر شده در اسناد و کتب تاریخی، مصادف با برآمدن حکومت قاجار (۱۲۱۰ ق.) است. شکل‌گیری این ده در دوره اشاره شده، معلول عواملی است از جمله رونق وسیع زندگی ایلی و کوچ‌نشینی، که در نهایت موجب ورود گروه‌های مهاجر، ایلات و قبایل ترک و مغولی به دشت سرمشهد شد. این گروه‌ها در دشت و کوهستانهای سرمشهد ساکن شدند و بنای دهی بنام سرمشهد گذاشته شد. قدیمی‌ترین اسناد و کتبی که نامی از این ده آورده دو کتاب مربوط به اوایل حکومت قاجار است که در ادامه ذکر خواهند شد:

قدیمی‌ترین کتابی که عیناً لفظ سرمشهد را به کار برده، کتاب «نزهت‌الآخبار»، با «موضوع تاریخ و جغرافیای فارس» تألیف «جعفرخان حقایق‌نگار خورموجی» می‌باشد (۱۲۰۱ ه. ق. - ۱۲۲۵ ه. ق.). وی در ذکر جغرافیا و شهرها و شهرک‌های فارس در شرح بلوک جره، اسم شانزده ناحیه را آورده. سرمشهد را از نواحی بلوک جره یاد می‌کند و می‌نویسد:

گرمسیر، جنوب مایل به مغرب شیراز به مساحت بیست فرسخ، اهلیش رعیت‌منش، حاصلش غله و برنج و پنبه است. شکار این صحرا خوک، آهو، دراج و تیهور، آبش از رودخانه؛ هر قریه از بیست ناحیه تا صد خانوار تشکیل شده است (خورموجی، ۱۳۱۷: ۸۶-۸۷).

کتاب تاریخی دیگری که به ده سرمشهد اشاره کرده فارس‌نامه ناصری است. فارس‌نامه ناصری کتابی در زمینه‌ی تاریخ و جغرافیای فارس است که زمان ناصرالدین شاه قاجار به

نگارش درآمده (۱۲۶۴ه ق.-۱۳۱۳ه ق). در این کتاب بیان شده، سرمشهد از دهات بلوک جره و در مملکت فارس است و چهار فرسخی مغرب جره قرار دارد. ضابطی (اداره حکومت) این بلوک سال‌هاست با خوانین قشقایی می‌باشد (فسایی، ۱۳۷۸: ۱۲۷۶-۱۲۷۷/۲؛ شمیم، ۱۳۸۴: ۱۵۸-۲۰۳). طبق این سند تاریخی، سرمشهد دوران قاجار تحت سلطه‌ی خوانین و کلاتران قشقایی بود.

زمان حکومت قاجار (۱۲۱۰ه ق.-۱۳۴۴ه ق). و پهلوی (۱۳۰۴ه ش. - ۱۳۵۷ه ش). منطقه سرمشهد و روستای سرمشهد بیش‌تر جنبه‌ی قشلاقی داشت و قبایل کوچ‌نشین به اقتضای زندگی عشایری که داشتند، فواصلی از سالدر این قسمت زندگی می‌کردند. در دشت سرمشهد و کوهستان‌های آن در دوره قاجار و پهلوی دو گروه ساکن بوده‌اند. گروه اول ترکان عشایر و کوچنده که در کوهستان‌ها به سر می‌بردند و امروزه بیشتر ساکنین سرمشهد از آن‌ها هستند. گروه دوم فارس‌زبانان که بیش‌تر اصالتی تنگ‌ارمی داشته و در دشت سرمشهد کنار چشمه داخل کومه و کپرسکونت می‌کردند (در ده سرمشهد ساختمان‌سازی تا دهه پنجاه شمسی رواج نداشت)، تا اواخر دهه هشتاد شمسی خانواده‌ای با فامیل رضایی در سرمشهد ساکن بود که از اخلاف همان ساکنان فارس‌زبان اولیه سرمشهد می‌باشند، اما امروزه از سرمشهد به جایی دیگر مهاجرت کرده‌اند (نامداری، مصاحبه، ۱۸ دی ۱۴۰۱؛ فارسیمدان، ۶ اسفند ۱۴۰۱).

۴. بافت قومی و ساختار اجتماعی

سرمشهد از جمله نواحی قشلاقی است که در گذشته دامداران متحرکی در آن زیست می‌کردند، اما با تأثیرپذیری از عوامل مختلف، این ناحیه محل اسکان دائمی آن‌ها شد و امروزه دامداری در این روستا بصورت نیمه‌کوچ تداوم دارد (طالب، ۱۳۹۲: ۱۳۹). بیش‌تر ساکنین امروزی روستای سرمشهد، خاستگاه عشایری و ایلی دارند، این مردمان تا دهه ۶۰ شمسی زندگی کوچ‌نشینی داشتند و زیربنای زندگی تعداد زیادی از آنان وابسته به مرتع و دام بود. آنان همواره در تحرک و کوچ بودند تا مراتع مناسبی جهت چرای دام‌ها بیابند. اینان هر ساله از ایل راه، مسیری که ییلاق و قشلاق را به هم وصل می‌کند، عبور می‌کردند (همان: ۲۲۸-۱۰۵ - ۱۰۳). این روستا امروزه از اجتماع هفت تیره و دو گروه پدید آمده است. مردمان ساکن روستای سرمشهد طبق تقسیم‌بندی‌های ایلی و قبیله‌ای از یکدیگر مجزا و مشخص می‌شوند. در سرمشهد هر فردی جهت معرفی خویش، ابتدا خود را منتسب به تیره‌ای می‌خواند (سهرابی، ۱۳۸۷: ۲۲). در سرمشهد مطابق با جامعه‌ی عشایری و ایلی اساسی‌ترین سازمان اجتماعی،

تحول نظام مدیریتی روستای سرمشهد ... (پویان قاسمی و محمد علی رنجبر) ۳۰۵

خویشاوندی و نظام پدرتباری است (سهرابی، ۱۳۸۷: ۲۲). بزرگ‌ترین واحد تقسیم‌بندی گروهی در سرمشهد تیره است. بعد آن بنکو و بیله که واحدهای تقسیم‌بندی کوچک‌تری از تیره هستند. هر بیله از اجتماع چند خانواده خویشاوند و هم‌خون تشکیل می‌شود، هر بنکو از اجتماع دوالی سه بیله، و هر تیره از اجتماع چند بنکو به وجود می‌آید. در این روستا کوچک‌ترین واحد تقسیم‌بندی خانواده است (آیت‌اللهی، ۱۳۵۷: ۵).

اقوام ساکن روستای سرمشهد همگی از طایفه‌ی فارسیمدان هستند به جز خانواده‌ی فامیل نامداری و بابایی‌ها. اسامی تیره‌ها و گروه‌هایی که در روستای سرمشهد ساکن هستند در جدول زیر بیان شده:

جدول ۲. تیره‌ها و گروه‌های ساکن سرمشهد

قاسملو	ظهرا بلو	مرل	اولاد	تیره مرکزی	تیره توابع	بوگر شهبازی
بنکوه‌های تیره توابع						
حیدرلو	سلطانلو	قلدر،قراچه	آغاجری	قره‌بیگی، عراقی		
گروه‌های مستقل ساکن سرمشهد						
(خاندان نامداری‌ها و خاندان بابایی‌ها)						

۵. نظام مدیریتی ده سرمشهد قبل از اصلاحات ارضی

۱.۵ نحوه مدیریت ده سرمشهد قبل از اصلاحات ارضی

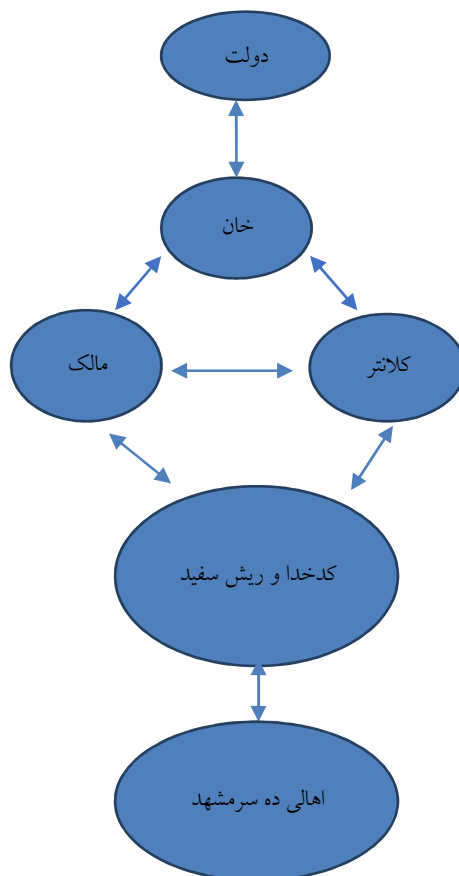
مدیریت؛ فرآیندی است که کوشش‌های فردی و جمعی را برای رسیدن به اهداف هماهنگ می‌کند و سامان می‌دهد (جاسبی، ۱۳۹۰: ۱۲۳). مدیریت روستایی از جنبه‌های اقتصادی، سیاسی و اجتماعی مسائل مختلفی را شامل می‌شود (طالب، ۱۳۹۲: ۱۲۰). نظام مدیریت و اعمال قدرت در سه مقطع زمانی در روستاهای استان فارس به سه شکل بود: یکم: «دوره پیش از اصلاحات ارضی ماقبل سال چهل و یک»؛ مدیریت روستا و قدرت در جهت حفظ منابع مالکان و کدخداجریان داشت. آن دوره ابزار حفظ نظم روستا، قدرت مالکان بود. قبل از اصلاحات ارضی، ساختار روستاهای استان فارس سنتی بود. رابطه‌ی اجتماعی حاکم بر آن را رابطه مالک و زارع شکل می‌داد و کدخدای ده، ریش‌سفیدان و مالک، ساختار قدرت و مدیریت را شکل می‌دادند (ازکیا، ۱۳۶۵: ۱۷۳، ۹۲).

دوم: «دوران بین اصلاحات ارضی تا پدیدآیی نهاد شورای روستایی»: با فروپاشی قدرت بزرگ مالکان در استان فارس پدیده‌ی کدخدایی کم‌رنگ شد و به شکل دهبان و خانه انصاف و نمایندگی دولت در روستا تبدیل گشت. سوم: پدیدآیی نهاد شورا و دهیاری. این مقطع تحت تأثیرات جو انقلابی پدید آمد و نهادهای جدیدی در روستاها با نام «شورای اسلامی روستا و دهیاری» به وجود آمد که کنترل نظم در روستاها را بر مبنای قدرت مشارکتی مردمی مطرح کرده است (هاشمی، ۱۳۷۷: ۱۶۷). شرایط نظام مدیریتی و اعمال قدرت در روستای سرمشهد از این تقسیم بندی مجزا نیست، چرا که مسائل سیاسی، جغرافیایی و اقتصادی جامع‌ه‌بر روستاها تأثیر می‌گذارد (لمبتون، ۱۳۴۵: ۳۱).

مدیریت ده سرمشهد از ابتدای شکل‌گیری زیر سلطه نظام ایلی ایل قشقایی بود و از سوی آنان این منطقه مدیریت می‌شد و خان، مالک، کدخدا و زیر دستان وی صاحب اختیار این منطقه بودند و بر امورات سکنه ده سرمشهد رسیدگی می‌کردند و از مردم خراج و منال (دارایی، ثروت، درآمد) دریافت می‌شد (طالب، ۱۳۹۲: ۵۳؛ قراچه، مصاحبه، ۱۷ آذر ۱۴۰۱). اقتدار مالکان از مالکیت بر زمین و آب ناشی می‌شد. و قدرت کدخداها از سوی نقشی که در روستاها برعهده داشتند برمی‌خاست (همان: ۱۲۰). زمینهای روستای سرمشهد قبل اصلاحات ارضی از آن بزرگ مالکان بود (آرشیو ملی ۳۱۱۸؛ ازکیا، ۱۳۶۵: ۸۷؛ پورافضل، ۱۳۵۱: ۲۲). کدخدا، کلاتر و مالک قبل اصلاحات ارضی ساخت قدرت در روستا و ده را شکل می‌دادند و اصلی‌ترین عنصر سیاسی در آن جامعه بودند (همان: ۹۲). بنا بر شواهد، زندگی کوچ‌نشین، عشایری و زندگی در کوه‌ها در منطقه سرمشهد مصادف با دوره قاجار رواج بیشتری داشت. این ده همچنان که مالکان بر آن سلطه داشتند، مصادف با نیمه دوم حکومت قاجار یعنی بعد (سال‌های ۱۳۰۰ ه. ق. تا چهار دهه بعد) با پدیده‌ای بنام قزاق‌ها نیز مواجه بود. طبق مصاحبه‌های انجام گرفته، گویا قزاق‌ها نیروهای نظامی از جانب حکومت بودند تا در این نواحی به اصطلاح با اشرار و دزدان و یاغیان مقابله کنند و منطقه را امن نگه دارند. اما به گفته اهالی مسن که از والدین خود نقل می‌کنند، بیان می‌دارند که (ما از ترس قازاق‌ها چیز گرانبها و خوردنی در خانه نگه نمی‌داشتیم و در کوه پنهان می‌کردیم. چرا که مورد تاخت و تاز قازاق‌ها قرار می‌گرفتیم و آن‌ها هرچه داشتیم را با خود می‌بردند) (قاسمی، مصاحبه، ۱۳ اسفند، ۱۴۰۱؛ قراچه، ۱۷ آذر ۱۴۰۱؛ فارسیمدان، ۲۴ مرداد ۱۴۰۱). آن زمان‌ها در آن نواحی تنها مرجعی که توان رسیدگی به شکایت و دادخواهی مردم را داشت دستگاه خان بود (بهمن‌بیگی، ۱۳۹۷: ۶۹). وضعیت ده سرمشهد تا آغاز حکومت پهلوی اینگونه گذشت.

تحول نظام مدیریتی روستای سرمشهد ... (پویان قاسمی و محمد علی رنجبر) ۳۰۷

دوران پهلوی وضعیت مدیریت این ده دچار تغییرات ملموسی شد اما همچنان نظام مدیریت ایلی در آن قدرت و نفوذ داشت. طبق مصاحبه‌ها و همچنین شواهد در آن دوره می‌شد به برخی مراجع دولتی شکایت برد. به عنوان نمونه سال ۱۳۱۸ ه ش همسر نامدار پناهی (نامدار از معتمدان و بزرگان تیره توابع و سرمشهد بود) از غارت‌گری اشرار به دفتر نخست وزیر نامه می‌نویسد و شکایت خود را مطرح می‌کند (آرشیو ملی ۹۶۳۵). در سرمشهد طبق روال گذشته بعد این سال‌ها همچنان وضعیت «اداره ده» با تعیین فرد معتمد به عنوان کدخدا و یا از طریق ریش‌سفیدان و نیز طرح شکایت به مراجع مربوطه سپری شد. در این دوره تاریخی همانند سابق نظام بزرگ مالکی و نمایندگان آن در منطقه سرمشهد تا اصلاحات ارضی با قوت حضور داشتند و زمین‌های خود را اداره می‌کردند و اهالی آن منطقه تحت فرمان آن‌ها بود (طهماسبی، مصاحبه، ۱۴ بهمن ۱۴۰۱؛ قاسمی، تابستان، ۱۴۰۱؛ فارسیمدان، پائیز، ۱۴۰۱) (طبق مستندات تاریخی جایگاه مدیران، مالکان و اهالی ده سرمشهد تا اجرای قانون اصلاحات ارضی بر اساس نمودار شماره یک می‌باشد):

نمودار ۱. جایگاه مدیران، مالکان و اهالی ده سرمشهد
از ابتدای شکل‌گیری تا اجرای قانون اصلاحات ارضی

۲.۵ مالکان ده سرمشهد

تا اواسط حکومت قاجار منطقه جره و سرمشهد تحت اداره‌ی خوانین قشقایی بود (فسایی، ۱۳۷۸: ۱۲۷۶-۱۲۷۷/۲). بعد این زمان در دشت سرمشهد بین خوانین قشقایی (کهن‌دل‌پورها که شاخه‌ای از ایل خانی بوده و از سوی آنان بر این ناحیه سلطه داشتند) و فارسیمدان‌ها درگیری‌ها و رقابت‌هایی رخ می‌دهد که در نتیجه‌ی آن فارسیمدان‌ها بر کهن‌دل‌پورها پیروز گردیدند، و آنان را از سرمشهد تا منطقه‌ی جره عقب‌راندند. پس از این رخداد منطقه سرمشهد بین دو گروه متخاصم کهن‌دل‌ها و فارسیمدان‌ها تقسیم شد. بصورتی که از هفتاد و دو سهم (واحد اندازه‌گیری زمین، شش‌دانگ) منطقه سرمشهد، چهل سهم به کهن‌دل‌پورها تعلق گرفت که

تا حوالی دهه چهل ه. ش. غلامحسین خان کهندل نماینده این سهم بود و به عنوان بزرگ مالک منطقه سرمشهد محسوب می‌گشت و از مردمانی که روی این زمین‌ها کار و زندگی می‌کردند باج و خراج و منال (مال، دارایی) دریافت می‌کرد. اما سی و دو سهم دیگر از اراضی سرمشهد بین برخی تیره‌ها و بزرگان فارسیمدان تقسیم شد (طهماسبی، مصاحبه، ۱۴ بهمن، ۱۴۰۱؛ فارسیمدان، پائیز، ۱۴۰۱؛ سلطانی، ۱۴ آذر، ۱۴۰۱). (سند شماره یکم در پیوست، مربوط به خرید منطقه سرمشهد از سوی تیره‌ها و بزرگان فارسیمدان است).

به این ترتیب از نیمه دوم حکومت قاجار در منطقه سرمشهد، فارسیمدان‌ها دارای نفوذ و صاحب املاک گردیدند. آن زمانها عبدالله بیگ و فتح‌الله بیگ که از فرزندان بدر بیگ بودند در نواحی دادین (عبدالله بیگ) و سرمشهد (فتح‌الله بیگ) قدرت داشتند و این نواحی را مدیریت می‌کردند. بعد از آن‌ها فرزندان شان اداره امور این نواحی را بر عهده می‌گیرند. در دوره مورد اشاره، «زکی‌خان» نوه «بدر بیگ» و فرزند «عبدالله بیگ» در دادین کلانتر فارسیمدان بود. مصادف با اواخر حکومت قاجار، یکی از مالکین بزرگ سرمشهد خاندان «فتح‌الله بیگ» بود که به همراه غلامحسین کهندل و برخی دیگر از اعضای خاندان بدر بیگ مانند حسین خان فرزند زکی‌خان بر این نواحی و مردمان آن اعمال قدرت می‌کردند. بعد از فتح‌الله بیگ از بزرگ مالکان و کلانتران سرمشهد «ذوالفقار خان» فرزندش، و بعد از وی نیز پسرش «فتح‌الله خان و سیروس» تا اجرای اصلاحات ارضی املاک این خاندان در سرمشهد را حفظ کرده بودند (طهماسبی، پیشین؛ فارسیمدان، پیشین؛ سلطانی، پیشین؛ فارسیمدان، ۲۴ مرداد، ۱۴۰۱).

۳.۵ شرایط انتخاب کدخدا

مقام کدخدا در ایران ریشه‌دار و از ارکان اجتماعی است. کدخدا از خود مردم یک روستا، قبیله، گروه و تیره انتخاب می‌شد و مورد تایید، رضایت و موافقت بزرگان و مردم آن گروه، کلانتر و مالک بود (طالب، ۱۳۹۲: ۸-۹؛ لهستانی زاده: ۱۲۶؛ ودیعی، ۱۳۳۹، ۶۶). کدخدا فردی روستایی که جهت تنظیم امور مختلف از خود آن روستا توسط مالک انتخاب می‌شد (طالب، ۱۳۹۲: ۹۰؛ یوسفی‌فر، ۱۳۹۳: ۴۵). یک فرد از اعضای یک تیره و گروه زمانی به مقام کدخدایی می‌رسید که دارای خصوصیات نیک و لیاقت‌های شخصی، شجاعت، قدرت سخنوری، رفتار و کردار صحیح و همچنین دارای همسری با کمالات باشد (امان‌الهی بهاروند، ۱۳۸۴؛ ۱۸۲؛ سعیدی مدنی: ۱۲۴-۱۲۲-۱۲۰؛ قاسمی، مصاحبه، تابستان، ۱۴۰۱؛ حیدری، ۲۲ آبان، ۱۴۰۱).

۴.۵ کدخداهای ده سرمشهد

مقام کدخدایی در ده سرمشهد طبق دو مسئله در معنای واقعی کلمه (دارای قدرت، نفوذ هم‌پای کدخداهای عشایری) نبوده است؛ نخست آنکه تا قبل دهه چهل ه. ش. این روستا شامل تعداد خانوار اندک بود و ریش سفیدان و کدخداهای قبایل و تیره‌های ساکن قشلاق‌های سرمشهد، به امورات آن رسیدگی می‌کردند. دوم آنکه وجود چندین قبیله و تیره عشایری در سرمشهد عملاً مانع از آن می‌شد کدخدایی واحد و با نفوذ بر ده سرمشهد سلطه داشته باشد. در این شرایط مردمان هر تیره مطیع کدخدای تیره خود بودند به آن خراج و مواجب و تحف می‌دادند (طهماسبی، مصاحبه، پیشین؛ قاسمی، ۱۳، آبان، ۱۴۰۱؛ قاسمی، دی، ۱۳۹۸ و پائیز، ۱۴۰۱). با این وجود در خود آبادی سرمشهد منصب کدخدایی مصادف دوران قاجار و پهلوی بصورت دائم موجود نبود. اما در برهه‌هایی افرادی از احترام و نفوذ بین همگنان خود در سرمشهد برخوردار می‌شدند. مثلاً سرمشهد مصادف با اوایل دوران قاجارها که عموماً تنگ‌ارمی‌ها ساکن این ده بودند و عشایر در کوه‌های آن حضور داشتند، افرادی از خود تنگ‌ارمی‌ها مسئول اداره برخی امور ده سرمشهد می‌شدند. افرادی چون کل‌الحسین تنگ‌ارمی و رضاخان تنگ‌ارمی که مسئولیت‌هایی مشابه کدخدا را بر عهده داشتند. در دوره پهلوی حوالی سال ۱۳۱۸ه. ش. در دوران تخته قاپوی عشایر که به علت اسکان تعدادی از عشایر کوچ‌رو در منطقه سرمشهد این ناحیه ناامن شده بود، نامدار پناهی از اعضای تیره توابع فارسیمدان، نام وی به عنوان کدخدای سرمشهد در برخی اسناد یافت می‌شود (آرشیو ملی ۹۶۳۵). آخرین شخصی که در سرمشهد اوایل دهه پنجاه به عنوان معتمد، ریش سفید و کدخدا خوانده شد عبدالله نامداری بود (نامداری، مصاحبه، پیشین؛ طهماسبی، پیشین؛ قراچه، ۸ دی، ۱۴۰۱؛ قراچه، ۱۷ آذر، ۱۴۰۱).

۵.۵ وظایف، مسئولیت و چالش‌های کدخدا

کدخدا نماینده مالک در ده و مسئول اجرای قوانین و نظام‌نامه‌های دولتی که به او مراجعه می‌شد بود (طالب، ۱۳۹۲: ۹۶). کلاتران و مالکان بر کار کدخدا نظارت داشتند (همان: ۸). کدخدا؛ ریش سفید و سرپرست ده بود و واسط بین مالک و رعیت و مسئول امور ده محسوب می‌شد و در راس آن قرار داشت (مومنی، بی‌تا: ۳۸ - ۴۲). از دیگر وظایف آنان (طبق سند شماره دوم مورخه ۱۳۳۵/۰۸/۰۲ (پیوست شده)) می‌توان به رسیدگی و مراقبت امور رعیتی و فلاحی اشاره کرد، دادن امتیاز چرا در مرتع مالک به دامداران، کوچ دادن اجباری یک خانواده از مرتع مالک به سایر نقاط. و همچنین سربازگیری، اجرای بخشنامه‌های حکومتی، اخذ مالیات

تحول نظام مدیریتی روستای سرمشهد ... (پویان قاسمی و محمد علی رنجبر) ۳۱۱

و عوارض، حفظ نظم و امنیت، حل و فصل اختلافات برشمرد (شاه‌حسینی، ۱۳۸۳: ۸۸؛ هاشمی، ۱۳۷۷؛ ۱۷۵؛ یوسفی‌فر، ۱۳۹۳: ۴۰؛ فارسیمدان، مصاحبه، ۲۴ مرداد، ۱۴۰۱). نحوه تامین دستمزد کدخدا باج و خراج و هدایایی بود که رعیت به آن می‌داد. (همان: ۵۲). دستور مالکان از سوی کدخدا به رعیت انتقال می‌یافت (لهسایی‌زاده، ۱۳۶۸: ۸۷؛ بهمن‌بیگی، ۱۳۹۷: ۷۶). کدخدا می‌کوشید اطاعت دهقانان را در دست داشته باشد و منافع ارباب و مالک را تامین کند، آنان در واقع بین روستائیان و ارباب و مالکان واسطه بودند (مومنی، بی‌تا: ۳۸؛ ازکیا، ۱۳۶۵: ۹۲). چالش‌های مدیریتی کدخدا در روستای سرمشهد و مهمترین دغدغه مدیران این روستا قبل اصلاحات ارضی تامین امنیت، مقابله با اشرار و دزدان و اخذ منال و خراج بوده است. منطقه سرمشهد در آن برهه ناامن بود به نحوی که اشرار و دزدان اموال مردم را غارت و چپاول می‌کردند و دست به آدم‌کشی و یاغی‌گری می‌زدند. کدخدای آن زمان سرمشهد نامدار پناهی از آن وضعیت به مراجع مربوطه (دفتر نخست وزیری) شکایت می‌برد. در آن بحبوحه حتی خود نامدار پناهی نیز به دست اشرار کشته شد (آرشیو ملی ۹۶۳۵). باین شرایط آغاز تغییرات گسترده در مدیریت روستای سرمشهد به اجرای قوانین اصلاحات ارضی در این روستا برمی‌گردد (ازکیا، ۱۳۶۵: ۷۱-۱۰۱).

۶. اصلاحات ارضی در ده سرمشهد

۱.۶ اجرای قانون اصلاحات ارضی

اصلاحات ارضی در ایران به معنای توزیع مجدد زمین و یا استفاده و بهره‌برداری از زمین به نفع کارگران زراعی و دهقانان کوچک تعریف شده است (ازکیا، ۱۳۶۵: ۸۴). قانون اصلاحات ارضی سال ۱۳۴۱ ه. ش. اجرا شد (لهسایی‌زاده، ۱۳۶۸: ۱۴۴). این قانون به مرور ساخت طبقات روستا را تغییر داد (همان: ۲۶۳).

با توجه به اسناد موجود، اجرای قانون اصلاحات ارضی و تقسیم زمین بین رعایایی که روی آن کار می‌کردند در ده سرمشهد از حوالی سال ۱۳۴۹ ه. ش. آغاز شد. البته بنابر مصاحبه‌های انجام گرفته کلیه زمین‌های سرمشهد توسط قانون اصلاحات ارضی تقسیم نشد و از دست مالکان خارج نگردید. بلکه با اجرایی شدن این قانون قسمتی از زمین‌های سرمشهد بین رعایایی که روی آن کار می‌کردند تقسیم گشت و قسمتی از آن توسط مالکان در آن سالها و سالهای بعد به ساکنان جدید روستای سرمشهد که مخصوصاً بعد از دهه پنجاه در محدوده روستا اتراق کردند فروخته شد، و قسمت دیگر آن همچنان نزد مالکان محفوظ ماند (نامداری،

مصاحبه، پیشین؛ طهماسبی، پیشین؛ سلطانی، پیشین). برای اجرای این قانون در سرمشهد و تقسیم زمین، بخشی از زمین‌های روستای سرمشهد ابتدا ماموران اصلاحات ارضی میزان و محدوده زمین‌های سرمشهد را مشخص کردند و در مدت زمان طولانی از زارعین آمار گرفتند و زمین‌های زراعتی بین کشاورزان به نسبت تقسیم گردید. قسمت هر کس معلوم و مشخص گشت و هر شخصی به فراخور حال صاحب زمین زراعتی شد (آرشیو ملی ۱۳۱۸). در نتیجه این اصلاحات مالکان سابق زمینها، قدرت و نفوذ خود را در برابر اعمال قدرت حکومت مرکزی به مقدار زیادی از دست دادند و تقلا و کوشش آنان برای جلوگیری از این روند و ممانعت آن‌ها از تقسیم زمین با کمک معتمدین و ماموران نظمی راه به جایی نبرد. در حالی که متقابلاً گروهی از اهالی سرمشهد می‌کوشیدند زمین‌های به دست آورده را حفظ نمایند و در برابر مالکان سابق مقاومت می‌کردند (آرشیو ملی ۳۵۶۲، ۲۶۸۷، ۲۵۷۴). گفتنی است با اجرای قانون اصلاحات ارضی در سرمشهد و تقسیم زمین بین رعیت، بعد از آنکه مقاومت مالکان گذشته زمین‌ها ثمری نداشت و مخصوصاً بعد از انقلاب اسلامی ایران و به کنار رفتن نظام مالکیت قدیم، خود مالکان از جمله (حسین خان، فتح الله خان و فرزندش سیروس، بهرام خان و تعدادی مالک دیگر) بیشتر زمین‌های خود را بین اهالی روستا به فروش رساندند. بر اساس اسناد (آرشیو ملی ۵۰۱۴)، اراضی ده سرمشهد در محدوده شرکت‌های سهامی زراعی و تعاونیهای تولید واقع نشده بود. این شرکتها که در مرحله سوم اجرای اصلاحات ارضی بر پا شد، برای جلوگیری از تقسیم زمین‌های بزرگ به واحدهای کوچک تشکیل گردید، تا از این طریق تولیدات کشاورزی بالا برود (قنبری‌نژاد، ۱۴۰۰: ۱۴۹). در راستای چگونگی اجرای قانون اصلاحات ارضی در سرمشهد قانون تقسیم و فروش املاک مورد اجاره به زارعین که از مقررات اصلاحات ارضی بود در اینناحیه به اجرا در آمده است (آرشیو ملی، ۱۴۵۷، ۹۲۸۰، ۹۰۸۷).

اجرای اصلاحات ارضی در ده سرمشهد و واگذاری و فروش زمین به زارعان از سوی بزرگ‌مالکان و الغای این نظام با مشکلات و مقاومت‌هایی از سوی بزرگ‌مالکان و خرده مالکان نوظهور همراه بود. طبق اسناد، حین اجرای قانون اصلاحات ارضی و تقسیم زمین، بزرگ مالکان اعتراض و مخالفتی با آن ابراز نمی‌کنند بلکه بعد از اجرای این قانون مدعی می‌شوند. به نحوی که در یک مورد بعد از تقسیم زمین بین زارعین توسط قانون اصلاحات ارضی، بین مالک سابق فتح‌الله خان با گروهی از زارعین اختلاف پدید آمد و وی با نفوذی که در ادارات محلی داشت، مدعی زمین‌هایی شد که به زارعین واگذار گردیده بود مالک سابق بیان می‌کند که (این زمین‌های اجداد من است و من مالکم و هیچ کس حق ندارد آنرا تقسیم‌کند) به گواه

تحول نظام مدیریتی روستای سرمشهد ... (پویان قاسمی و محمد علی رنجبر) ۳۱۳

اسناد، زارعین طیمکاتباتی که با اداره اصلاحات ارضی استان فارسداشته اند، بیان می کنند مالک سابق آنان را به زور از زمین کشت شده بیرون کرده و با نفوذی که دارد از زارعین شاکی تعهد گرفته که وارد زمین نشوند. به این علت بین آنها اختلاف پدید آمده (آرشیو ملی ۳۱۱۸).

در مورخه ۱۳۵۲/۰۲/۹ گروهی دیگر از ساکنین قریه سرمشهد نامه ای خطاب به اداره تعاون و امور روستاهای استان نوشته و شاکی هستند که در اراضی قریه سرمشهد طی اجرای قانون اصلاحات ارضی سهم هر کدام مشخص گردیده و از قنات سرمشهد هم استفاده می کردند اما متعاقبا فتح الله فارسیمدان از مالکان، به کمک گروهان کرمی مامور پاسگاه طایفه فارسیمدان آب چشمه را به انحصار خود در آورده و اجازه آب بردن از چشمه برای نوشیدن و آبیاری زمین هایشان و حتی اجازه آب دادن به حیوانات را نمی دهند و قصد دارند به اجبار آنها را به جایی دیگر کوچ بدهند (آرشیو ملی ۲۵۶۲).

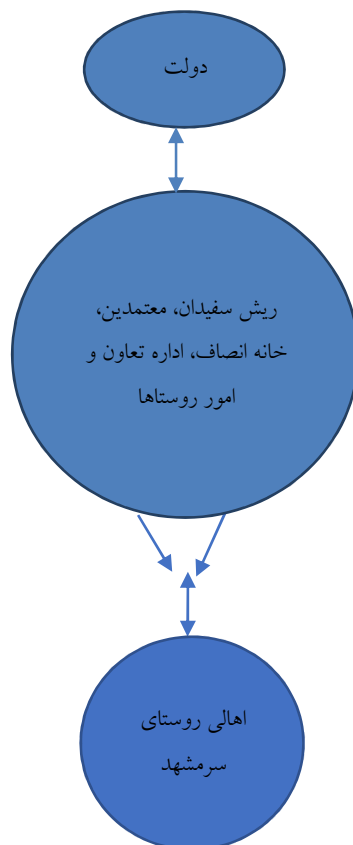
در سال ۱۳۵۱ اداره تعاون و امور روستاهای کازرون تلاش می کند با نامه نگاری و با استفاده از مامورین نظامی و کدخداها و معتمدین محلی اختلاف تقسیم زمین که بین گروهی از ساکنین سرمشهد و فتح الله خان مالک سابق ایجاد شده راحل کند (آرشیو ملی ۲۶۸۷).

در سالهای اجرای قانون اصلاحات ارضی در سرمشهد افرادی به نحوه تقسیم زمین اعتراض داشته اند (آرشیو ملی ۲۵۷۴).

۲.۶ سرمشهد بعد از اصلاحات ارضی تا سال ۱۳۷۷ه ش

پس از اجرای اصلاحات ارضی در سرمشهد به تدریج مردم به جای مراجعه به (خان، کلاتر یا کدخدا) برای حل مشکلات و رفع نیازهای خود به کارگزاران دولت مراجعه می کردند، با شرایط پیش آمده نظام مدیریت کدخدایی قدرت و نفوذ خود را از دست می داد. چرا که اصلاحات ارضی نظام جدید مالکیت و مدیریت را پدید آورد و ساخت طبقات روستا را دستخوش تغییر کرد (لهسایی زاده، ۱۳۶۸؛ ۱۷۸-۲۶۳). برای اداره سرمشهد در شرایط پیش آمده بعد از اصلاحات ارضی تا سال ۱۳۷۷ هم منابع شفاهی و هم اسناد از مدیریت ده توسط معتمدین، ریش سفیدان، خیراندیشان و خانه انصاف و همچنین از تاسیس شرکت تعاونی روستایی در اوایل دهه پنجاه سخن می گویند (آرشیو ملی، ۳۱۱۸). اداره تعاون و امور روستاها سال ۱۳۴۹ پدید آمد و وظیفه رسیدگی به امور روستا و مدیریت آن را بر عهده داشت (ایمانی جاجرمی، ۱۳۸۸: ۲۳۶). این تعاونی ها چند کالای ضروری اعضا را تامین می کردند (ازکیا، ۱۳۶۵: ۱۷۲؛ ایمانی جاجرمی، ۱۳۸۸: ۲۳۶؛ قاسمی، مصاحبه، ۲۵ مرداد، ۱۴۰۱). اهالی روستا

بعد سال ۱۳۴۹ بیشتر مکاتبات خود مخصوصاً شکایت و دادخواهی درباره اصلاحات ارضی را خطاب به اداره تعاون و امور روستاها نوشته‌اند (آرشیو ملی ۲۵۶۲، ۲۵۷۴، ۵۰۱۴، ۱۴۵۷). از دیگر مسائل مدیریتی در روستای سرمشهد بعد از اجرای قانون اصلاحات ارضی و انزوای نظام مدیریت قدیم مسئله خانه انصاف است. خانه انصاف سال ۱۳۴۴ جهت عمران روستاها تصویب شد و وظیفه آن حل اختلافات میان ساکنان بیان شده. تصویب این قانون بیان‌کننده افزایش نفوذ دولت در روستاها بود (همان: ۱۳۴). خیر اندیشان و ریش سفیدان نیز هماهنگ‌کننده امور در روستا بودند و خواسته اهالی را در ادارات پی‌گیری می‌کردند. لازم به ذکر است انجمن ده و دهبانی که سال ۱۳۵۴ در برخی از روستاهای ایران شکل گرفت و با رای مردم انتخاب می‌شدند (شاه حسینی، ۱۳۸۳: ۸۹؛ سعیدی مدنی، ۱۴۰۲: ۱۲۵؛ ایمانی جاجرمی، ۱۳۸۸: ۲۳۶) در روستای سرمشهد پدید نیامد. در سال ۱۳۵۵ از دیگر مراجعی که اهالی از آن درخواستهایی داشتند اداره کل کشاورزی فارس بود به نحوی که اهالی برای مبارزه و سمپاشی آفات نباتی (ملخ) از آن اداره درخواست کمک می‌کنند (آرشیو ملی ۱۳۱۵۲/۲۵، ۱۳۳۵۳/۲۵، ۱۶۶۱۳/۸). تحولات مدیریتی در سرمشهد با وقوع انقلاب سال ۱۳۵۷ در ایران ادامه داشت. باوقوعانقلاب‌به‌ر از چندگاهی، از سوی برخی معلمانمکتب بهمن بیگدر ده سرمشهد شعارهایعلیه نظام مدیریتی(خان و کلانتر) داده می‌شد. این وقایع و اقدامات معلمان عشایری در آن سال‌ها مدیریت ایلی را بیش از پیش به انزوا می‌کشاند. هرچند خوانین و کلانتران فارسیدان تا اواخر دهه شصت در سرمشهد مورد احترام بودند و در مقام ریش سفیدان بحساب می‌آمدند اما به علت گسترش نفوذ دولت در جامعه، قدرت و جایگاه سابق خود را نداشتند (فارسیدان، مصاحبه، پائیز، ۱۴۰۱: قاسمی، مصاحبه، ۲۶، آبان، ۱۴۰۱). بعد انقلاب اسلامی سال ۱۳۵۷ با توجه به اندیشه‌های مردم‌گرایانه برخاسته از آن، شورایی کردن امور روستا و شهرمد نظر قرار گرفت که در نتیجه آن، قانون تشکیل شورای روستاها شهریور ۱۳۶۱ به تصویب مجلس رسید (هاشمی، ۱۳۷۷: ۱۷۸). با چنین تحولاتی نهایتاً به جای سیستم ایلی در امر مدیریت، دولت جایگزین خان و کارگزارانش در اداره جوامع روستایی گردید و منشأ قدرت روستا بعد این تحولات دولت شد (طالب، ۱۳۹۲: ۲۸-۱۰۱؛ سعیدی مدنی، ۱۴۰۲: ۱۲۵). (جایگاه مدیران و اهالی روستای سرمشهد در دوره مورد اشاره به قرار نمودار زیر است):

نمودار ۲. جایگاه مدیران و اهالی روستای سرمشهد
از اجرای اصلاحات ارضی تا سال ۱۳۷۷

دگرگونی‌های مدیریتی و تحولات رخ داده در سرمشهد موجب شده دهه پنجاه و شصت شمار ساکنان سرمشهد افزایش پیدا کند. این مردمان که قبل اصلاحات ارضی رعیت و مطیع امر کلاتران و کدخداها بودند، بعد اصلاحات ارضی به صورت خرده مالکان مستقل درآمدند و به تدریج در مدیریت روستا صاحب نظر و تعیین کننده شدند و قدرت عمل بیش تری جهت شرکت در تصمیم گیری‌ها یافتند.

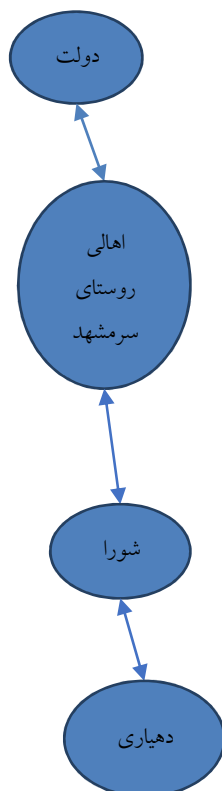
۷. نظام مدیریتی روستای سرمشهد پس از سال ۱۳۷۷ ه ش

با کنار رفتن سیستم مدیریت ایلی، پروسه تکوین این روستا در مسیر روبه رشدی قرار گرفت. سرمشهد با مسائلی که در عرصه مدیریت به خود دید، در سایر زمینه‌ها نیز دچار تحول شد. چرا که سازمان‌های اجتماعی روستایی پویا هستند و در برابر دگرگونی‌ها تغییر می‌کنند (هاشمی، ۱۳۷۷: ۱۶۸)، تغییراتی چون: گسترش ارتباطات حمل و نقلی و رسانه‌ای، بهبود امکانات رفاهی، احداث مدارس و رونق آموزش و پرورش روستایی و عشایری، تحولات در زمینه‌های فرهنگی و اقتصادی (قاسمی، مصاحبه، دی ۱۳۹۸ و پائیز ۱۴۰۱؛ فارسیمدان، ۲۴ مرداد، ۱۴۰۱).

در دهه هفتاد بیش‌تر اهالی روستای سرمشهد زندگی در کوهستان‌ها را رها کرده و در سرمشهد ساکن شدند (طهماسبی، مصاحبه، پیشین؛ قاسمی، تابستان، ۱۴۰۱). مهم‌ترین رخداد دهه هفتاد در روستای سرمشهد «برگزاری انتخابات شورای اسلامی روستا» بود.

دور اول انتخابات شورا در روستای سرمشهد مطابق با سایر روستاهای ایران، اسفند سال ۱۳۷۷ برگزار گردید. کاندیدهای شورا از میان افراد سرشناس گروه‌های ساکن سرمشهد انتخاب شدند و هرکدام از اهالی واجد شرایط رای دادن، به کاندید مورد نظر خود رای داد. به این صورت شورای اسلامی روستای سرمشهد با پنج عضو اصلی، در اردیبهشت ۱۳۷۸ به مدت چهار سال کار خود را آغاز نمود (قاسمی، مصاحبه، ۲۸ آذر، ۱۴۰۱؛ لنگرودی، ۱۳۸۸: ۴۶) دهه هشتاد، سرمشهد به یک روستای بزرگیتبدیل شد. این دهه اهالی با شرکت در انتخابات، مدیران و نمایندگان روستا را تعیین می‌کردند و پیگیر عمران و آبادانی روستا بودند. رویداد تاریخی دیگری که سال ۱۳۸۱ سرمشهد از جنبه مدیریتی به خود دید، تأسیس دهیاری بود. دهیار توسط اعضای شورای هر دوره انتخاب می‌شود. این نهاد با همکاری اعضای شورا امور روستا را مدیریت می‌کنند (پروین، مصاحبه، ۲۷ آذر، ۱۴۰۱؛ قاسمی، ۲۹ آبان، ۱۴۰۱؛ قره‌بیگی، ۱۹ دی، ۱۴۰۱) (نمودار شماره سوم بیانگر جایگاه مدیران و اهالی روستای سرمشهد بعد از سال ۱۳۷۷ می‌باشد):

تحول نظام مدیریتی روستای سرمشهد ... (پویان قاسمی و محمد علی رنجبر) ۳۱۷

نمودار ۳. جایگاه مدیران و اهالی روستای سرمشهد بعد از سال ۱۳۷۷

جدول‌های زیر دوره‌های انتخاباتی شوراهمراه اعضای هر دوره و دهیاری در روستای سرمشهد را مشخص نموده (قاسمی، مصاحبه، ۲۸ آذر، ۱۴۰۱؛ معینی‌فر، ۲۴ آذر، ۱۴۰۱؛ قاسمی، ۲۹ آبان، ۱۴۰۱):

جدول ۳. اسامی شوراهای سرمشهد

دوره	تاریخ	اعضای شورا
اول	۱۳۷۷ / ۱۱ / ۰۷	قارداش قاسمی، قره قاسمی، قباد شرفی‌نژاد، جهانزیر قره‌بیگی، و پنجعلی قاسمی.
دوم	۱۳۸۱ / ۱۱ / ۰۹	مسعود قاسمی، امرالله قراچه، حاج‌امیرعلی قاسمی، علی پروین (نقدعلی)، منوچهر معینی‌فر.
سوم	۱۳۸۵ / ۰۹ / ۲۵	حاج‌امیرعلی قاسمی، الیخا قاسمی، حاج حمید پروین، امرالله پناهی، مرحوم جمشید کریم‌زاده.

دوره	تاریخ	اعضای شورا
چهارم	۱۳۹۲ / ۰۳ / ۲۴	هوشنگ قره‌بیگی، شهریار قره‌بیگی، نواز الله بدرانی، هوشنگ غزنوی پور، احمد قاسمی.
پنجم	۱۳۹۶ / ۰۲ / ۲۹	محمدنبی قاسمی، هوشنگ غزنوی پور، الخاص قاسمی، هوشنگ قره‌بیگی، علی نهاچهره.
ششم	۱۴۰۰ / ۰۳ / ۲۸	مسعود اسفندیاری، محمد روئین تن، کامران قره‌بیگی، الخاص قاسمی، علی آقا قره‌بیگی.

جدول ۴. اسامی دهیاران روستای سرمشهد

اسامی دهیار	سال آغاز دوره خدمت
مجتبی پروین	۱۳۸۱
هوشنگ غزنوی پور	۱۳۸۵
حاج اسدالله نامداری	۱۳۹۲
نوشاد پروین	۱۳۹۷
محمدعلی قره‌بیگی	۱۴۰۰

تواریخ به شمسی می‌باشد.

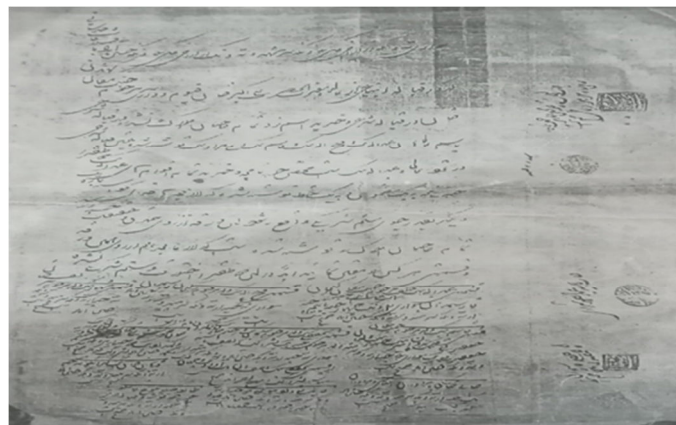
۸. نتیجه‌گیری

روستای سرمشهد از ابتدای شکل‌گیری (اوایل قاجار) تا دوران اجرای اصلاحات ارضی تحت نظام ایلی مدیریت می‌شد. یعنی کلانتران و کدخدا بر اهالی ده سرمشهد حکم می‌راندند. البته مقام کدخدایی در خود ده سرمشهد از اوایل قاجار تا دوران اصلاحات ارضی در این ده، در مقایسه با کدخدای گروه‌های عشایری جایگاه دارای قدرت و نفوذ بالایی نبود و این جایگاه در دوره اشاره شده بصورت دائم در آن موجودیت نداشت. و برهه‌هایی ریش سفیدان و معتمدین محلی تحت نظارت خوانین و کلانتران مسئولیتی مشابه مقام کدخدایی بر عهده داشتند. و در برخی مواقع کدخدای تیره‌ای چون توابع مسئولیت ده سرمشهد را بر عهده می‌گرفت. تغییرات در زمینه مدیریتی ده سرمشهد با اجرای قانون اصلاحات ارضی و تقسیم زمین در سالهای ۱۳۴۹ه. ش. آغاز شد. اجرای این قانون براساس اسناد با مقاومت‌های بزرگ مالکان همراه بود و آنان می‌کوشیدند از تقسیم زمین جلوگیری کنند. اما به علت بسط نفوذ و قدرت دولت کاری از پیش نبردند و در نتیجه آن نظام مدیریت ایلی ضعیف شد و به حاشیه رفت. در این میان بعد سال ۱۳۵۷ به علت اندیشه‌های مردم‌گرایانه برخاسته از انقلاب اسلامی مردم ایران، قانون

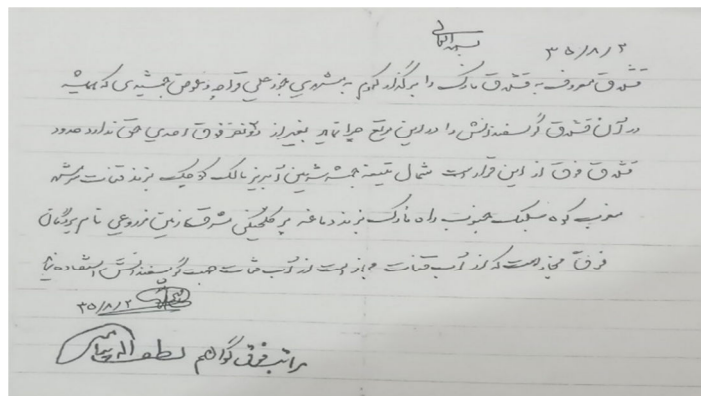
تشکیل شوراهای روستایی سال ۱۳۶۱ در مجلس به تصویب رسید. این قانون بتدریج زمینه مردمی شدن مدیریت روستا را فراهم ساخت. بعد این تغییرات با تضعیف نظام مدیریت ایللی در روستای سرمشهد دولت با اختیارات و قدرت بیشتری جایگزین نظام سابق شد. با شرایط پیش آمده در دوره گذر از کدخدایی تا شکل گیری نهاد شورادر روستای سرمشهد یعنی از اوایل دهه پنجاه شمسی تا اسفند سال ۱۳۷۷ ه. ش. ریش سفیدان، خیراندیشان، خانه انصاف و اداره تعاون و امورروستاها، عهده دار اداره روستا و حل و فصل مسائل اهالی آن بود. از اسفند سال ۱۳۷۷ انتخابات شورا در روستای سرمشهد همزمان با سایر روستاهای ایران آغاز شد که در پی آن مردم سرمشهد آزادی و قدرت عمل بسیاری برای تعیین سرنوشت خود و انتخاب مدیران روستا پیدا کردند. در ادامه تحولات مدیریتی، سال ۱۳۸۱ دهیاریدر روستای سرمشهد به وجود آمد. بعد این تاریخ دهیاری با همکاری شورای اسلامی و مشارکت مردم، مدیریت روستای سرمشهد را بر عهده دارند.

بنابراین تحولات در عرصه مدیریت روستای سرمشهد، از ابتدای شکل گیری آن تا امروزه با اثر پذیری از شرایط هر دوره تاریخی، موجب شد نظام مدیریت کدخدایی به نظام مدیریت مردمی و شورایی تحول یابد. در نتیجه این دگرگونی ها مسائل امنیتی، اقتصادی، برنامه ها، اهداف، چشم انداز و چالش های مدیریتی روستای سرمشهد با گذشته آن تفاوت بسیاری پیدا کرد.

پیوستها

تصویر سند یکم. خرید منطقه سرمشهد از سوی تیره ها و بزرگان فارسیمدان.

تصویر سند دوم. بیانگر بخشی از وظایف و دستورات کدخدا.

کتابنامه

- آرشیو ملی ایران: ۳۱۱۸ (دادخواهی گروهی از زارعین زمین های سرمشهد در برابر مالک سابق از اداره اصلاحات ارضی فارس مورخه ۱۳۵۱/۱۰/۱۴).
- آرشیو ملی ایران: ۲۵۶۲ (شکایت تعدادی از اهالی سرمشهد از کارشکنی تعدادی از افراد با نفوذ به علت بستن آب چشمه به روی آنها در زمان اصلاحات ارضی، به اداره تعاون و امور روستاهای استان فارس و پیگیری این سازمان ۱۳۵۲/۰۲/۰۹).
- آرشیو ملی ایران: ۲۶۸۲۷ (تلاش برای حکمیت و حل اختلاف بین یکی از مالکین زمین های سرمشهد با تعدادی از زارعین، توسط معتمدین و ریش سفیدان و اداره تعاون و امور روستاها در جریان اصلاحات ارضی در سرمشهد ۱۳۵۱/۰۹/۰۵).
- آرشیو ملی ایران: ۲۵۷۴ (اعتراض فردی به نحوه اجرای مقررات قانون تقسیم و فروش املاک مورد اجاره به زارعین و رسیدگی وزارت تعاون و امور روستاها- اداره کل بازرسی و رسیدگی به شکایات به این اعتراض ۱۳۵۲/۰۳/۲۰).
- آرشیو ملی ایران: ۹۶۳۵ (نامه به نخست وزیر، توسط همسر نامدار پناهی و شکایت از یاغی گری و قتل و غارت اموال مردم در سرمشهد توسط یاغیگران مورخه ۱۳۱۸/۰۷/۰۸، ۱۳۱۸/۰۷/۲۲، ۱۳۱۸/۰۷/۳۰).
- آرشیو ملی ایران: ۵۰۱۴ (تقاضای دستور صدور پروانه حفر چاه در اراضی سرمشهد از اداره تعاون و امور روستاهای شهرستان کازرون ۱۳۵۴/۱۰/۰۹).
- آرشیو ملی ایران: ۱۴۵۷ (رسیدگی به شکایت و تقسیم زمین میان زارعین ۱۳۵۲/۰۴/۱۰).
- آرشیو ملی ایران: ۱۳۱۵۲/۲۵، ۱۳۳۵۳/۲۵، ۱۶۶۱۳/۸ (درخواست از اداره کل کشاورزی استان فارس جهت سم پاشی مزارع کشاورزی و مهار آفت ملخ ۱۳۵۴/۰۶/۲۶).

تحول نظام مدیریتی روستای سرمشهد ... (پویان قاسمی و محمد علی رنجبر) ۳۲۱

- ابراهیمی، سعید (۱۳۸۵). بررسی روشمند سفال‌های سطحی شهر باستانی سرمشهد. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی.
- ابوالاحرار، علیرضا و همکاران (۱۴۰۰). بررسی محوطه تاریخی سرمشهد استان فارس در متون تاریخی و آثار جغرافی‌نویسان اسلامی با تأکید بر شواهد باستان‌شناسی و هنری. نشریه مطالعات هنر اسلامی، ۷۲۴، (۴۱): ۱۸.
- ازکیا، مصطفی (۱۳۶۵). جامعه‌شناسی توسعه و توسعه نیافتگی روستایی ایران، تهران، ایران: اطلاعات.
- امان‌اللهی بهاروند، سکندر (۱۳۸۴). کوچ نشینی در ایران، پژوهشی درباره عشایر و ایلات. تهران، ایران: آگاه.
- امینی‌نیا، سیروس (۱۳۸۹). جره و بالاده، دیار گل نرگس. شیراز، ایران: ره آورد هنر.
- آیت‌اللهی، سیدعلیرضا (۱۳۵۷). ایلات و عشایر فارس. شیراز، ایران: بی‌نا.
- بهروزی، محمدجواد (۱۳۴۶). شهر سبز، اوضاع اقتصادی-سیاسی طبیعی و تاریخی شهرستان کازرون. شیراز، ایران: کانون تربیت.
- بهمن‌بیگی، محمد (۱۳۹۷). عرف و عادت در عشایر فارس. شیراز، ایران: همارا.
- پورافضل، حسن و نجفی، بهالدین (۱۳۵۱). اصلاحات ارضی و واحد‌های دسته جمعی تولید کشاورزی. بی‌جا: بی‌نا.
- ایمانی جاجرمی، حسین و عبدالله، مجید (۱۳۸۸). بررسی تحولات مدیریت روستایی در ایران از مشروطیت تا زمان حاضر. راهبرد، ۱۸، (۵۲): ۲۲۱-۲۴۴.
- جاسبی، عبدالله (۱۳۹۰). اصول و مبانی مدیریت. تهران، ایران: حکیم باشی.
- خورموجی، میرزا جعفرخان حقایق نگار (۱۳۱۷). نزهت الاخبار، تاریخ و جغرافیای فارس. بی‌جا: کتابخانه موزه و مرکز اسناد مجلس شورای اسلامی.
- رزم‌آرا، حسینعلی (۱۳۳۰). فرهنگ جغرافیایی ایران. تهران، ایران: دایره جغرافیایی ستاد ارتش.
- سعیدی مدنی، سیدمحسن (۱۴۰۲). دیدگاهی انسان‌شناختی و تاریخی به پیدایش تداوم و افول فرهنگ مدیریت کدخدایی در روستاهای ایران، تداوم و تغییر اجتماعی، ۲، (۱): ۱۱۱-۱۲۸.
- سهرابی، علی (۱۳۸۷). آموزش و پرورش در عشایر ایران. شیراز، ایران: نوید.
- شاه‌حسینی، یونس (۱۳۸۳). مدیریت روستایی در ایران از کدخدایی تا دهیاری. مجله جهاد، ۲۴، (۲۶۳): ۸۵-۹۱.
- شمیم، علی اصغر (۱۳۸۴). ایران در دوره سلطنت قاجار. تهران، ایران: زریاب.
- طالب، مهدی (۱۳۹۲). مدیریت روستایی در ایران. تهران، ایران: دانشگاه تهران.
- فارسیمدان، ابراهیم (۱۳۹۳). ایامور در گذر زمان؛ نگاهی به تاریخ سیاسی، اجتماعی، فرهنگی اقتصادی طایفه فارسیمدان. شیراز، ایران: قشایی.

۳۲۲ تحقیقات تاریخ اجتماعی، سال ۱۴، شماره ۲، پاییز و زمستان ۱۴۰۳

- فسایی، حاج میرزا حسن حسینی (۱۳۷۸). فارس نامه ناصری. جلد دوم، تهران، ایران: امیرکبیر.
- قاسمی، پارسا (۱۳۹۲). سرمشهد: موسسه باستان پژوهی کهن دیار مهر و شورای اسلامی روستای سرمشهد.
- قنبری نژاد، زینب و سعیدی نیا، حبیب الله (۱۴۰۰). پیامدهای اجتماعی و اقتصادی شکل گیری شرکت های سهامی زراعی در فارس. تاریخ ایران نو، ۱۴، (۲): ۱۳۳-۱۵۴.
- لمبتون، آن.ک.س (۱۳۴۵). مالک و زارع. منوچهر امیری. تهران، ایران: بنگاه ترجمه و نشر کتاب.
- لهستانی زاده، عبدالعلی (۱۳۶۸). تحولات اجتماعی در روستاهای ایران. شیراز، ایران: نوید.
- مصطفوی، محمد تقی (۱۳۴۳). اقلیم پارس. جلد اول، تهران، ایران: انجمن آثار و مفاخر فرهنگی.
- مطیعی لنگرودی، حسن (۱۳۸۸). برنامه ریزی روستایی با تاکید بر ایران. مشهد، ایران: جهاد دانشگاهی.
- مومنی، باقر (بی تا). سیمای روستای ایران، ایران: پیوند.
- وديعی، کاظم (۱۳۳۹). روستانشینی در ایران. شورای عالی فرهنگ و هنر، ایران: تهران.
- وثوقی، منصور (۱۳۶۸). جامعه شناسی روستایی. تهران، ایران: کیهان.
- هاشمی، مصطفوی (۱۳۷۷). مجموعه مقالات سمینار ساماندهی و بهسازی روستاهای استان فارس، شیراز: دبیرخانه سمینار.
- یوسفی فر، شهرام و جنگجو، شهناز (۱۳۹۳). جایگاه و ساختار منصب کدخدا در مدیریت روستایی ایران از مشروطه تا پاپایان حکومت پهلوی اول، پژوهش های تاریخی، سال ششم، (سوم)، ۴۸-۲۷.
- مصاحبه با پروین، مجتبی (۲۷ / ۰۹ / ۱۴۰۱)، ۴۵ ساله، نخستین دهیار سرمشهد، سرمشهد.
- مصاحبه با حیدری، حشمت الله (۲۲ / ۰۸ / ۱۴۰۱)، ۵۲ ساله، کارمند دادگستری، شیراز.
- مصاحبه با سلطانی، غلام عباس (۱۴ / ۰۹ / ۱۴۰۱)، ۶۰ ساله، کارمند - مطلع تاریخ شفاهی، سرمشهد.
- مصاحبه با طهماسبی، یعقوب (۱۴ / ۱۱ / ۱۴۰۱). ۵۲ ساله، آزاد - مطلع مسائل و تاریخ شفاهی سرمشهد، سرمشهد.
- مصاحبه با فارسیمدان، ابراهیم (پائیز / ۱۴۰۱)، ۳۷ ساله، نویسنده کتاب ایامور در گذر زمان، سرمشهد.
- مصاحبه با فارسیمدان، سیروس (۲۴ / ۰۵ / ۱۴۰۱)، ۸۰ ساله، مطلع تاریخ شفاهی و عضو خاندان مالک سرمشهد، سرمشهد.
- مصاحبه با قاسمی، ایرج (تابستان / ۱۴۰۱)، ۴۵ ساله، کشاورز - محقق تاریخ شفاهی، پادنا و سرمشهد.
- مصاحبه با قاسمی، پنجهلی (۲۵ / ۰۵ / ۱۴۰۱)، ۶۷ ساله، بازنشسته - عضو سابق شورای اسلامی سرمشد، سرمشهد.
- مصاحبه با قاسمی، فرشاد (۱۳ / ۰۸ / ۱۴۰۱)، ۲۶ ساله، دانشجو - مطلع تاریخ شفاهی سرمشهد، سرمشهد.
- مصاحبه با قاسمی، فریبرز (۱۳ / ۱۲ / ۱۴۰۱)، ۷۵ ساله، بنا و کشاورز - مطلع تاریخ شفاهی سرمشهد، سرمشهد.

تحول نظام مدیریتی روستای سرمشهد ... (پویان قاسمی و محمد علی رنجبر) ۳۲۳

مصاحبه با قاسمی، قارداش (۲۶/۰۸/۱۴۰۲)، ۶۵ ساله، دبیر بازنشسته- عضو سابق شورای اسلامی سرمشهد، یاسوج .

مصاحبه با قاسمی، قره (دی ۱۳۹۸ و پائیز ۱۴۰۱)، ۸۰ ساله، معلم بازنشسته- عضو سابق شورای اسلامی سرمشهد، سرمشهد.

مصاحبه با قاسمی، مسعود (۲۹/۰۸/۱۴۰۱)، ۴۵ ساله، مدیر سازمان کمیته امداد- عضو سابق شورای اسلامی سرمشهد، کازرون.

مصاحبه با قاسمی، نبی الله (۲۸/۰۹/۱۴۰۱)، ۳۷ ساله، بازاری- عضو سابق شورای اسلامی سرمشهد، سرمشهد.

مصاحبه با قراچه، امین (۰۸/۱۰/۱۴۰۱)، ۵۵ ساله، معلم بازنشسته، سرمشهد.

مصاحبه با قراچه، پری زاد (۱۷/۰۹/۱۴۰۱)، ۸۴ ساله، مطلع تاریخ شفاهی، سرمشهد.

مصاحبه با قره بیگی، محمد علی (۱۹/۱۰/۱۴۰۱)، ۳۶ ساله، دهیار سرمشهد، سرمشهد.

مصاحبه با معینی فر، منوچهر (۲۴/۰۹/۱۴۰۱)، ۵۵ ساله، معلم بازنشسته- عضو سابق شورای اسلامی سرمشهد، سرمشهد.

مصاحبه با نامداری، حاج اسد (۱۸/۱۰/۱۴۰۱)، ۵۰ ساله، معلم- دهیار سابق سرمشهد، سرمشهد.